

Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Vilkesbacka bergsmansgård

Vilkesbacka är en välbevarad bergsmansgård belägen i Aspeboda utanför Falun. Gården utgör ett gott exempel på byggnadskulturen i Kopparbergslagen vid mitten av 1700-talet. I det s k blomsterrummet finns särpräglat dekormåleri bevarat från 1770-talet. Vilkesbacka byggnadsminnesförklarades 2022.

Beskrivning

Historik

Vilkesbacka är en tidigare bergsmansgård i Kopparbergslagen. Gården har medeltida ursprung och ägdes bl a av släkten Svinhufvud.

Nuvarande huvudbyggnad med flyglar uppfördes sannolikt 1748-49 av överhovpredikanten Johan Nordman. År 1755 övertogs gården av Anders Polheimer, brorson till den kände uppfinnaren Christopher Polhem. Släkten Polheimer ägde sedan gården fram till 1905. I början av 1900-talet uppfördes en glasveranda på huvudbyggnadens södra fasad, som togs bort 1963 och ersattes med en öppen terrass. Under mellankrigstiden fungerade gården sommartid som barnkoloni. I början av 1900-talet flyttades en av gårdens flyglar bort från gården.

En allé med lövträd leder fram till mangårdsbyggnaden som ligger vid en grusad gårdsplan med en planterad gräsyta i mitten. På gårdsplanens västra sida står en flygelbyggnad. På östra sidan finns spår av den borttagna flygeln i form av några grundstenar. Öster om mangårdsbyggnaden ligger en mindre byggnad från Vilkesbackas tid som sommarkoloni under 1900-talets första hälft. På mangårdsbyggnadens södra sida breder sig en terrasserad trädgård i två avsatser ut sig.

Miljö

Gården är ensamliggande, omgiven av inägomarker och skog. Huvudbyggnaden flankeras huvudbyggnaden av en flygelbyggnad, framför ligger en grusad gårdsplan med gräsbevuxen rundel.

Figur 1. Den gamla landsvägen som tidigare ledde förbi gården. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 2. Till höger en gårdens nordvästra flygel. Rakt fram ekonomibyggnader som inte ingår i byggnadsminnet. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnader

Nuvarande huvudbyggnad uppfördes ca 1748-49. Den är byggd i timmer i en och en halv våning och klädd med slät, stående, faluröd panel. Det höga säteritaksliknande, branta taket är av halvvalmad mansardtyp med takkupor på vardera långsidor och täckt med gråsvart betongtegel. En öppen förstukvist med korintiska kolonner som bär upp ett utsmyckat gavelfält leder in till entrén, bestående av två ockramålade rutverksdörrar. Förstukvisten är sannolikt ursprunglig från byggnadens uppförande. Panelen på huset har tillkommit under 1900-talet.

Byggnadens bottenvåning har en sexdelad salbyggnadsplan med en större sal i mitten, omgiven av tre kamrar, kök och förstuga. Dörrar med beslag och lås liksom listverk och tak är i huvudsak från byggnadens uppförande. I salen har dock bröstningen rekonstruerats i sen tid. De tre kakelugnarna är av sen 1800-talstyp. Golven är i huvudsak bytta, men anpassade till husets karaktär. En smal trappa med räcke av rokoko-typ leder upp till övervåningen som består av två gavelkamrar i öster och väster med en tidigare vind emellan.

Den östra kammaren är det s k blomsterrummet som har bevarade väggmålningar från 1770-talet med limfärg. Väggmålningarna med blomstermotiv har sannolikt utförts av Maria Catharina Polheimer (född 1752), dotter till Anders Polheimer och hans hustru Anna Catharina Wiens. Maria Catharina Polheimer blev agrée vid Konstakademin 1796 och verkade i huvudsak som textilkonstnär. En hög bröstning indelad i fält är målad med brun marmorering. Blommorna som är målade direkt på väggarna är naturalistiskt utformade och jämnt fördelade över väggarnas ytor, från mittelbandslisten och upp till en målad bård som består av pioner.

Mellan den östra och västra vindskammaren ligger en vind med till största delen omålade väggar och tak, som i sen tid har inretts till bostadsrum. Den västra vindskammaren har bröstpanel och på panel målade väggar. I rummet står en vit kakelugn från tidigt 1900-tal. Liksom i bottenvåningen är dörrar och listverk i övervåningen i huvudsak bevarade från husets uppförande.

Nordväst om huvudbyggnaden ligger en flygelbyggnad av rödfärgat timmer med sadeltak, som sannolikt uppförts samtidigt som huvudbyggnaden. Under byggnadens södra gavel finns en välvd stenkällare. En timrad källarsvale med dekorativt sågade vindskivor leder ned till stenkällaren.

Öster om huvudbyggnaden ligger en mindre byggnad, klädd med faluröd träpanel och sadeltak med lertegel. Huset uppfördes som matsal m m för den sommarkoloni som fanns på Vilkesbacka under mellankrigstiden.

Figur 3. Huvudbyggnaden har ett för 1700-talet karaktäristiskt säteritak.
Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 4-5. Förstukvisten är troligtvis original från 1748, och bärs upp av korintiska kolonner. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 5. Blomsterrummet med bevarade väggmålningar från 1770-talet, troligtvis utförda av Maria Catharina Polheimer. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 6. Flygelbyggnaden med välvd stenkällare under. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 7. Matsalen till barnkolonin som huserade på Vilkesbacka under mellankringstiden. Foto: Olle Lind, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Vilkesbacka är ett mycket välbevarat exempel på byggnadskulturen i Kopparbergslagen vid mitten av 1700-talet. Såväl huvudbyggandes yttre med dess höga säteritak och rikt prydda förstukvist som den välbevarade interiören speglar väl byggnadsskicket vid en framstående bergsmansgård vid denna tid. Det s k blomsterrummet med bevarade väggmålningar från 1770-talet utgör ett fint prov på ett särpräglat dekormåleri.

Vilkesbacka besitter synnerligen höga kulturhistoriska värden och en byggnadsminnesförklaring är därigenom väl motiverad för att skydda dessa värden.

Skyddsbestämmelser

Skyddsområdet omfattar del av fastigheten Vilkesbacka 1:1 enligt situationsplan.

Skyddsbestämmelserna omfattar de byggnaderna som markerats med nr 1-3 på situationsplanen.

1. Byggnaderna nr 1-3 får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annatsätt förändras till sin exteriör.
2. I byggnadernas inre får inte ingrepp göras i ursprunglig stomme.
3. I mangårdsbyggnaden, byggnad nr 1, får inte ingrepp göras i äldrefast inredning såsom golv, tak, väggpaneler, listverk, dörrar, och eldstäder tillkomna före år 1905.
4. I det s k blomsterrummet eller östra vindskammaren får inte ingrepp göras i väggmålerier.
5. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
6. Det område kring byggnaderna som på situationsplanen avgränsas med röd linje skall hållas i ett sådant skick att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas. Nybyggnader eller uppsättande av andra fasta anordningar får inte ske inom detta område. Ej heller får nya vägar anläggas eller skyltar sättas upp inom området utan länsstyrelsens tillstånd. Dock får på huvudbyggnadens södra fasad en borttagen glasveranda och den tidigare rivna östra flygelbyggnaden vid gårdsplanen återuppföras, under förutsättning att de byggs på tidigare plats och med i huvudsak ursprunglig utformning. Länsstyrelsens skall godkänna utformningen av dessa ny- och tillbyggnader.

Samråd skall ske med länsstyrelsen i frågor som rör underhåll och vård av byggnader och område. Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Situationsplan

Figur 8. Situationsplan för Vilkesbacka bergsmansgård, ur beslut 2022.12.13.

Administrativa fakta

Kommun: Falun

Fastighetsbeteckning: Vilkesbacka 1:1

Byggnadsminnesförklaring: 2022.12.13

Tillgänglighet: Privatägt, inte öppet för allmänheten.

[Byggnadsminnesförklaring Vilkesbacka beslut 2022.12.13](#) [Vilkesbacka i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)